

REPORTAŽA

**GLOBUŠOVI REPORTERI PROVELI SU DAN
S OSJEČKIM RESTAURATORIMA KOJI SU
U VRPOLJU, RODNOM MJESTU IVANA
MEŠTROVIĆA, ZAPOČELI VELIKU OBNOVU
I RESTAURACIJU 35 UMJETNIKOVIH DJELA**

PIŠE SANDRA BOLANČA
SNIMKE VLADO KOS/CROPIX

**Pečina, prašina,
alga... Ispod je**

Mestrović

Ovdje se, u željezničkom vagonu, dok su mu roditelji bili na pečalbi u Slavoniji, rodio veliki hrvatski kipar. Danas tu njegove skulpture čistimo algom iz japanskih mora agar agar

GLOBUS Kultura

» **M**i ne želimo povući patinu, ni slučajno, samo prljavštinu – kaže Eduard Hudolin, voditelj restauratorskog odjela Osijek, inače kipar i viši konzervator restaurator, te grafičko povećalo pobožno nasloni na skulpturu. “Ove skulpture nisu ovdje ni došle kao sirovi, gipsani odljevi, nego su već imale ton patine na sebi. Zato još moramo donijeti odluku koji ćemo materijal koristiti pri čišćenju”, govori gladeći skulpturu.

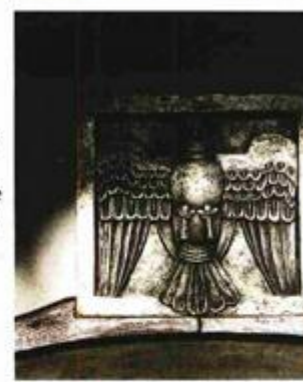
Nalazimo se u Vrpolju, malom mjestu u Brodsko-posavskoj županiji, na raskrižju putova i pruga, u kojem se rodio najpoznatiji i najslavniji hrvatski kipar Ivan Meštrović. U spomen-galeriji koja nosi njegovo ime prilično je živahno. Okupio se restauratorski tim iz Osijeka; uz Hudolina tu su mladi restauratorski tehničari Stjepan Lucić (27) i Dinko Ramljak (28), iz zagrebačkog Atelijera Ivan Meštrović stigla je kustosica Lana Majdančić, a sve nas je dočekala ravnateljica Spomen-galerije Suzana Bilić Vardić. Razlog: uz financijsku pomoć Ministarstva kulture započela je obnova i restauracija 35 Meštrovićevih umjetničkih djela, inače izloženih u stalnom postavu Spomen-galerije. Dosad su restaurirana dva odljeva u bronci, a uskoro kreću radovi na restauraciji još pet gipsanih skulptura: Pieta (za crkvu sv. Marka), Zagreb, 1932., gips; Veliki reljef Job, Zagreb,

1932., gips; Majka u razmišljanju, Zagreb, 1930., gips; Skica za Strossmayera, Zagreb, 1925., gips i Dr. Izidor Kršnjavi, portret, Beč, 1904., gips. Dio je odvezen u restauratorsku radionicu u Osijek, no veći komadi uređivat će se u Spomen-galeriji.

MAJKA I DIJETE. “Gips u sirovom stanju zapravo je mrtav materijal”, tumači Hudolin dok migoljimo među veličanstvenim skulpturama. “Nijedan umjetnik ne koristi gips kao finalni materijal. On je prijelazni materijal: ili se iz njega naprave brončani odljevi ili se, ako se već izlaže, patinira na broncu. Prijede se šelakom, voštanim pastama i intervenira s nekim od pigmenata, poput ovdje Majčine brige (majka i dijete)”, rukom je pokazao na skulpturu crne boje. Ponovno se vratio reljefu Pieta za crkvu sv. Marka iz 1932. godine. “Prašina tijekom vremena stvara zaprljanje. Nekad je vanjska plastika

GALERIJA
 Spomen-galerija Meštroviću u Vrpolju (lijevo). Detalj iznad krstionice u župnoj crkvi Rođenja sv. Ivana Krstitelja gdje je kršten kipar Ivan Meštrović (desno). Restauratori obnavljaju Pietu za crkvu sv. Marka (desno dolje)

dosta stradavala od sumporovodika. U vrijeme kad se više ložio ugljen, od željeznice do industrijskih pogona, u zraku je bila visoka koncentracija sumporovodika. Kiše nisu toliko smetale vanjskoj plastici, one su su ispirale, no magla je bila zeznuta. Iz magle je sumporovodik padao na površinu kamene skulpture. Ako pritom u kamenu ima vapna, dolazi do kemijske reakcije u kojoj se sumpor veže s kalcijem i stvara kalcijev sulfat, a on pocrni. Ovdje to nije slučaj”, pogladio je Pietu, skulpturu koja prikazuje tijelo Isusa kako ga, nakon skidanja s križa, oplakuje majka. “Ovo nije kamen nego gips i skulptura nije vani, no s vremenom je došlo do zaprljanja. Meštrović ju je napravio 1932., u Vrpolje je dopremljena 1972. godine i otad nije bila obnavljana”, tumači glavni restaurator. Skulpture treba obnoviti i za to im je Ministarstvo kulture dalo 50 tisuća kuna. Projekt

PRVA GODINA ŽIVOTA
Meštrovićevi roditelji, otac Mato i
majka Marta, zatekli su se u Slavoniji
na pečalbi, za vrijeme izgradnje
željezničke pruge Vrpolje-Šamac i tu
im se 15. kolovoza 1883. rodio sin

28.11.2014

Kultura **GLOBUS****Obrnova**

Restauratori Dinko Ramljak i Stjepan Lucić obnavljaju Pietu za crkvu sv. Marka (desno). Kip u župnoj crkvi Rođenja svetog Ivana Krstitelja gdje je kršten Ivan Meštrović (desno)

je zahtjevan; na djelima treba ostaviti određenu patinu, koliku, to će još naložiti stručna komisija. Zato sad restauratori testiraju različite materijale, radi se oprezno, u protivnom svaka restauracija može postati devastacija. "Moramo odabrati materijal za čišćenje koji skida uprljanja, a pritom ostavlja najmanje traga. U ovoj fazi probat ćemo dva materijala. Jedan je agar agar, alga iz japanskih mora, dolazi u prahu, a u kulinarstvu služi za zgusnjavanje jela. Prije nekoliko godina počela se koristiti i u restauraciji jer je kemijski neutralan materijal. Skuhamo je u vodi, zgusne se i postane želatinasta spužvica koja ne propušta vodu, nego sve povlači u sebe. Gips je hidrofilan materijal i kroz sve što stavimo na njega, povuče vodu, a to ne želimo. Da, amonijak bi vrlo brzo zabijelio skulpturu, no razara površinu i ne dolazi u obzir", nasmijao se Hudolin.

Drugi materijal je Arte Mundit, sintetička smjesa. Premazana preko skulpture, također povlači površinska zaprljanja, a da istovremeno ne povuče patinu, govore restauratori noseći kante od 15 kilograma.

U VAGONU. Vrpolje je malo slavonsko mjesto u kojem je naš veliki kipar proživio svoju prvu godinu života. Odnosno, kipar, arhitekt, pedagog, književnik, predavač na zagrebačkoj Akademiji likovnih umjetnosti, nabrajaju sugovornici. Meštrovićevi roditelji, otac Mato i majka Marta, zatekli su se u Slavoniji u pečalbi, za vrijeme izgradnje željezničke pruge Vrpolje-Šamac i tu im se 15. kolovoza 1883. rodio sin Ivan. Roden je, navodno, u skromnoj nastambi improviziranoj u željezničkom vagonu, u kakvima su privremeno boravili nadničari iz Dalmacije zaposleni na izgradnji pruge. Kasnije, pred zimu, obitelj Meštrović preselila se u neku od vrpoljačkih kuća, a već iduće godine vraćaju se u zavičaj, selo Otavice kod Drniša, stoji u katalogu Galerije.

Škrte su pojedinosti iz Meštrovićeva vrpoljačkog najranijeg djetinjstva. Gotovo jedini relevantan podatak iz prvih dana života budućeg velikog umjetnika je onaj o njegovu rođenju, zabilježen u matici krštenih u župnoj crkvi Rođenja svetog Ivana Krstitelja u Vrpolju. Na stranici 53, pod rednim brojem 64, godine 1883., upisan je kršćenik Ivan, rođen 15., a kršten 16. kolovoza, zakoniti sin Mate Gabrilovića, nadničara, i Marte Kurabasa (neko vrijeme obitelj je nosila dva prezimena Gabrilović Meštrović), a u odgovoru na pita- »

71

GLOBUS Kultura

EKIPA

Osječki restauratori koji rade na obnavljanju Meštrovićevih kipova u Spomen-galeriji Vrpolje: Eduard Hudolin, Stjepan Lucić i Dinko Ramljak (desno). Zapis na krstionici u crkvi Rođenja sv. Ivana Krstitelja (desno gore) i detalj u toj crkvi (desno dolje)

nje "Pod kojim kućnim brojem stanuju", zapisano je u knjizi krštenih: "Putujući u zavičaj, župa Gradac". Iz toga se može zaključiti da je Ivan Meštrović svijet ugledao u nastambi bez broja, u vagonu ili kakvoj drvenjari, navodi se u službenoj dokumentaciji u Galeriji. Matica krštenih kaže još da je djetetov krsni kum bio Nikola Milaković, nadničar iz Dalmacije, a krstio ga je kapelan Stjepan Grginčević. Kada je imao godinu dana, Meštrovićevi roditelji napustili su Vrpolje i vratili se u zavičaj, u selo Otavice u Dalmatinskoj zagori. Ondje će mladi Ivan kao pastir rezbariti svoje prve figurice, otamo će poći u svijet i tom će se mjestu vraćati. Dalmatinski zavičaj vezan je uz njegovo ime i djelo, pa su mnogi u zabludi da je Ivan Meštrović u Otavicama i rođen, to je ono što godinama rastužuje Vrpolje. U rodno Vrpolje Meštrović nikada kasnije nije dolazio, samo je jednom prošao na putu u Dakovo, što je i sam posvjedočio u pismima.

"Čak u dvije Meštrovićeve biografije navodi se kako je on slučajno, odnosno sasvim slučajno rođen u Vrpolju. Zašto slučajno, ništa u životu nije slučajno!", emotivno će prokomentirati Vrpoljčani.

Smatraju ga nesumnjivo najvećim sinom sela, pa ne čudi da između dva svjetska rata kreće inicijativa za otvorenjem spomen-doma s njegovim radovima. Inicijativu pokreće vrpoljački učitelj Josip Gol, a potom 1957., s mjesnim suradnicima intelektualcima - profesorom Josipom Jurkovićem, liječnikom Ivom Tomašićem i drugima - osniva kulturno-umjetničko društvo Ivan Meštrović. Preko susjeda iz sela koji je imao brata u Americi uspijevaju doznati Meštrovićevu američku adresu i šalju mu brzojav da su se oni osnovali te da su središnjem trgu u mjestu dali ime Trg

BOGATI FUNDUS GALERIJE U Vrpolju se može pogledati 41 Meštrovićevo djelo – uz 35 djela iz galerije, još su dva u osnovnoj školi i četiri u župnoj crkvi. Presjek je to radova koje je stvorio od 1905. do 1954.

Ivana Meštrovića, a san im je da jednog dana otvore i njegov muzej. Mole ga da im pošalje fotografije izložaba koje je održao po raznim muzejima i galerijama, od Beča, Londona, Pariza do Amerike.

SPOMEN-GALERIJA. Meštrović je tad već bio u poodmakloj dobi, narušena zdravlja i stisnut poslovima, no srdačno im zahvaljuje na zanimanju za njegov rad. Javlja im da nije vodio fotografsku dokumentaciju o svojim izlaganjima, ali da će im darovati neke skulpture i crteže. Dopisivanje s vodećim ljudima KUD-a trajalo je između 1957. i 1962. (zadnje pismo poslao je tri i pol mjeseca prije svoje smrti u Sjedinjenim Američkim Državama). U tim trenucima vrpoljačko kulturno društvo ne uspijeva sakupiti novac potreban za podizanje spomen-galerije, ljudi se razilaze, a inicijativa polako jenjava. Međutim, jednu su donaciju dobili: još 1958. umjetnik im je darovao skulpturu "Majka i dijete", jedan od svojih najranijih radova. Budući da nije bilo novca za lijevanje i podizanje tog spomenika, taj je Meštrovićev rad sporazumno ostao pohranjen u Atelieru Meštrović u Zagrebu – dok Vrpolje ne bude u mogućnosti da ga realizira i postavi. On-

da 1967. godine kreće nova inicijativa. Tim ljudi predvođen dr. Zdenkom Kneževićem obnavlja kulturno društvo Ivan Meštrović i godinu kasnije uspijevaju nabaviti sredstva za odljevanje u broncu i postavljanje skulpture "Majka i dijete". Svečano je otkrivena 29. lipnja 1968., čime je postala prvi javni spomenik u Vrpolju. Nedugo zatim, 1972. godine izgrađena i je Spomen-galerija Ivana Meštrovića, na što su mještani Vrpolja izuzetno ponosni.

Fundus galerije danas sadrži ukupno 35 djela, od kojih je 14 na posudbi: dva iz Glipoteke HAZU i čak 12 iz Ateliera Meštrović iz Zagreba. Od samog početka stvaranja Galerije u Vrpolju vrlo je bila angažirana Vesna Barbić, voditeljica i prva kustosica zagrebačkog Ateliera Ivan Meštrović, koja je obavljala stručni nadzor, a to je nastavila i Ljiljana Čerina, danas muzejska savjetnica Ateliera.

"U mjestu se može pogledati 41 Meštrovićevo djelo, uz 35 djela iz Galerije, još su dva u osnovnoj školi i četiri u župnoj crkvi, presjek radova koje je stvarao od 1905. do 1954.", ponosno će ravnateljica Galerije Bilić Vardić dok promatramo filigranske poteze restauratora (Inače, dugogodišnja čuvarica zbirke i voditeljica Galerije bila je Ljubica Dumenčić,

a Bilić Vardić je vodi posljednjih godinu dana).

"Amerikanci su održavanje doveli do savršenstva", govori Hudolin dok radi na skulpturi. "Svaka njihova plastika u javnom prostoru dva puta godišnje se obrađuje: na proljeće i jesen. Stručne restauratorske ekipe u proljeće očiste skulpturu, skinu dio vosane zaštite i stave vosak otporan na visoke ljetne temperature. Na jesen pak dolazi vosak koji dobro reagira na niske, zimske temperature. Procijene li da je zima suviše surova za skulpturu, ona ide pod stakleno zvono do proljeća", tumači glavni restaurator.

AMERIČKA METODA. Amerikanci paze na svoju oskudnu kulturnu baštinu, imaju je malo u odnosu na staru Europu, zato je čuvaju najsuvremenijim sredstvima i dobrim budžetom, naglasio je Hudolin. Danas sve podatke crpimo od njih, oni provode najsuvremenija istraživanja o očuvanju baštine i inauguriraju nove metodologije. "Znate li da upravo provode fantastična istraživanja u području ustanovljavanja starosti drveta? Razvijaju dendrokronologiju, metodu utvrđivanja starosti mjerenjem broja godova na drvetu. Mogu izračunati koliko je godina određeno drvo raslo i koje je točno godine posječeno.

Njihov klimatološki institut, prema godovima u drvu, sada zna kakva je klima, primjerice, bila 112. godine nakon Krista. Stvaraju veliku elektronsku bazu podataka, a budući da je projekt u razvoju, zasad informacije daju besplatno. Ja sam im poslao uzorak drveta sa đakovačke katedrale za koju znamo kada je sagrađena i odgovor koji je stigao poklapao se s poznatim podacima", nasmijao se restaurator. "Hudolin se zalaže za američki pristup", ležerno je dodala ravnateljica.

"Da, volio bih da našu vanjsku plastiku tretiramo kao oni. A ne kad nastane rupa", slegnuo je ramenima. "Ali, ovo nije kritika, naravno da je posrijedi puno razloga kad je riječ o očuvanju djela pojedinih umjetnika. Meštrović nije uvijek uživao veliku slavu. Kao što znamo, na ovim prostorima ovisilo je to o raznim fazama u raznim režimima."

U tren je razgovor skliznuo na zanimljivosti iz života našeg genijalnog umjetnika. Zanimljiva je anegdota kako je Meštrović upoznao Augustea Rodina, jednog od najvećih kipara 20. stoljeća koji mu je bio uzor, a potom postao i blizak prijatelj.

"Priča kaže da se Meštrović uredio za prvi susret na jednom prijemu u Americi. Odjenao je svečano odijelo, s njime je bila njegova prva supruga Ruža koja je, za razliku od njega, bila vrlo okretna u komunikaciji i vična društvenim ophodjenjima. Ruža je prišla Rodinu i glatko otpočela razgovor, velikan je to prihvatio i ne znajući da je svečano odjeven čovjek pored njih zapravo kipar Meštrović, okrenuo se prema njemu i rekao: 'Konobar, molim dva vina'. Navodno je to Meštrovića prilično ozlovoljilo", ispričao je restaurator.

"Kruži i druga anegdota", dodala je kustosica Majdančić, "bili su u Parizu također na nekom prijemu i Meštrović je htio upoznati Rodina. Tom prigodom, supruga Ruža na pliticu je stavila Meštrovićevu posjetnicu i sluga ju je odnio do slavnog Rodina. Ovaj je pak pomislio, 'Ah, opet neki siromašni kipar traži podršku' i na pliticu je stavio nešto novca. Ruža je na to stavila još veći svežanj novca i vratila pliticu Rodinu. I priča je krenula."

Dinko i Stjepan počeli su raditi sondiranja na zaprljanju. U njima će zaprljanje raslojiti u tri skale, a stručna komisija reći će koja skala odgovara originalu, govori Dinko dok kistom polako nanosi bijelu pastu Arte Mundit.

"Restaurirati Meštrovića nevjerojatan izazov i ogromna odgovornost. Dosad smo restaurirali kamine, stube i replike u dvorcima,

to je više graničilo s građevinskom sanacijom, a sada Meštrović!", oduševljeni su mladi restauratori. Završili su kiparski dizajn u Školi primijenjene umjetnosti i dizajna, a Dinko je potom upisao studij restauracije u Dubrovniku. Zajedno rade deset godina, budući da su u odjelu za restauraciju kamene plastike i štukature, često su na terenima. Skulpturu Strossmayera, kažu, odvezli su u Osijek.

"Njemu su, primjerice, otpali dijelovi prstiju. Ne znamo hoćemo li ih lijevati po već postojećim gumenim kalupima ili ćemo ih sami modelirati, to će odrediti komisija nakon čišćenja. Restaurirati Meštrovića je vrh, san svakog restauratora", uzbuđeni su.

Naglašavaju da je Hrvatski restauratorski Zavod prije početka radova dobio odobrenje svih vlasnika skulptura, Muzeja Ivana Meštrovića – Ateliera Meštrović u Zagrebu, te napominju da sve Meštrovićeve institucije u zemlji – od Splita do Vrpolja u Slavoniji – odlično surađuju, što potiče ravnatelj Muzeja Ivana Meštrovića Andro Krstulović Opara. Prošle je godine, u povodu 130. godišnjice rođenja umjetnika, u vrpoljačkoj Spomen-galeriji, u suradnji s Atelijerom iz Zagreba, postavljena izložba "Zahvalimo njoj" na kojoj su izložena djela s motivom materinstva.

DRUGI ODLJEV. Odmah do Galerije je barokna crkva Rođenja sv. Ivana Krstitelja i župni dvor. Otvorena je; prostorom u tišini dominira Meštrovićev kip Ivana Krstitelja na glavnom oltaru. Rad je to iz 1954., ovo je drugi odljev, no budući da su Vrpoljčani uporno tražili umjetnikova djela, njegova druga supruga Olga dala je suglasnost da se odlije kip i za crkvu u kojoj je njezin suprug kršten. Meštrović im je poklonio i reljef na tabernakulu. Iznad krstionice na kojoj su ga krstili kao bebu staru samo jedan dan, župnik Matija Nikolin dao je izraditi i postaviti spomen-ploču: "On što je kamen oživjeti znao, na ovom zdencu primi sveti krst. Ivan Meštrović 16. 08. 1883." I dok se djelatnici zagrebačkih Muzeja Ivana Meštrovića – Atelier Meštrović otvoreno vole požaliti kako skulpturu "Pietà" (za crkvu Sv. Marka) mnogi građani i posjetitelji žele vidjeti u toj zagrebačkoj crkvi, ali ne mogu jer je ona uglavnom zatvorena, Spomen-galerija u Vrpolju naglašava kako je njihova župna crkva stalno otvorena baš zato da posjetitelji mogu vidjeti Meštrovićeva djela.

Išli smo iz crkve na stazu koja vodi do Galerije, a koju sa svake strane krasi drvored breza. "Pogledajte koliko je sova na tim granama", primijetila je ravnateljica. Sive ptice kojima mitovi i legende pribavljaju epitete mudrosti mirno su nas promatrале, drijemajući zbijene jedna do druge. Čuvaju Galeriju, zasigurno s veseljem čekaju Noć muzeja, nasmijala se ravnateljica. U jednom trenutku prosu se zaglušujuća buka: stotine bajkera zagrmilo je kružnim tokom ispred Galerije. Na putu su za Vukovar kako bi obilježili Dan sjećanja na vukovarske žrtve. Svaki od njih svečano je zatrubio pred Spomen-galerijom. Nijedna sova nije se pomaknula.

MEŠTROVIĆ I RODIN

Kruži anegdota kako je Ruža u Parizu prišla Rodinu i glatko otpočela s njim razgovor, a slavni se kipar okrenuo Meštroviću i rekao mu: "Konobar, molim dva vina!" Nije bio sretan...